

Koldingbogen

- ÅRSTAL:** 1999
- FORFATTER:** Erna Hollænder
- TITEL:** Liv og død og humor
- KORT RESUME:** Hans Frydendall, kirkegårdsinspektør på Kolding Gamle Kirkegård 1918-1967

Liv og død og humor

Af Erna Hollænder

Min far *Hans Frydendall* var født i 1886 og kom som ung mand i gartnerlære hos handelsgartner A. S. Pedersen i Aalykke. Han var en afholdt mand, min far, vellidt for sin venlighed og sit gode humør, hvilket fremgår af de anbefalinger, han har fået af de gartnerier, hvor han har arbejdet.

I vinteren 1906-07 tog han på Skamling Højskole og fik her en national forståelse, som han aldrig glemte. Han drog på "valsen" i Tyskland og fik lært det tyske sprog, hvilket kom ham til gode, da han senere faldt pladask for en køn tysk pige, som blev min mor. Min far blev soldat, og han fortalte stolt, at han fik en sølvske i præmie for at springe over "hesten" med fuld oppakning. Han blev indkaldt til Sikringsstyrken i 1914.

Så i 1918 søgte han stillingen som kirkegårdsinspektør eller graver, som det hed dengang, på Kolding Gamle Kirkegård, og blev ansat af forpagter Lunden på Dyrehavegaard.

Min far var da 31 år, han fik kontor i et hyggeligt lille hus, der lå indenfor lågen til højre ved Stejlbjergvej, her havde den tidligere graver Simonsen boet med sin familie. Der var en lille entre, et venteværelse og min fars kontor, hvor han sad ved skrivebordet og tog sig af det administrative. Der var et stort kort på væggen med alle gravstederne tegnet ind, så var der et grønt pengeskab og en lille sort glohed kakkellovn, senere kom der centralvarme. I et

tredje rum var der binderi, et skyllerum og et toilet. En stejl lofttrappe førte op til et par værelser under taget.

Hans Frydendall i sikringsstyrkens uniform.

Min far havde mange folk “under” sig, fortalte han selv, og det var jo sandt nok. Han havde 6-8 gartnere og medhjælpere ansat til at passe gravstederne og renholde kirkegården, et par kvinder hjalp med at rive gangene. Der skulle jo også graves med spader og skovle, som de brugte dengang, og det kunne godt være en særdeles vanskelig opgave om vinteren, når det var frostvejr.

Jeg kommer til at tænke på Storm P., som min far var en stor beundrer af. Han kom en gang på en kirkegård, hvor en graver lige var blevet færdig med at grave en grav og havde sat sig på kanten for at tørre sveden af panden. Storm P. smiler venligt og siger: “Nå, vi er nok kommet lidt op i dag”. Han letter på hatten og går videre.

Da min far begyndte i 1918, kulminerede Den Spanske Syge, og mange koldingensere døde. Det var en hård tid i starten, men han lærte efterhånden at betragte døden som en naturlig del af livet, som han skulle tage sig af.

Han var ungarl på det tidspunkt, så han manglede en dame at dele tilværelsen med, men en sommerdag i 1919 gik far tur på Strandvejen i Kolding. Han var pænt klædt, havde spadserestok og stråhat og urkæde i vestelommen, da han mødte en bekendt, der var ledsaget af en smuk ung dame. Min far standse og hilste belevent. Den unge dame var i lang hvid nederdel og hvid bluse og talte tysk, det var min fars held. Hun kom fra Flensborg og fik ophold hos daværende realskolebestyrer Christensen-Dalsgaard i Strandhuse som ung pige i familær stilling

Nogle dage senere inviterede min far den smukke frøken Bertha Kudèll på Saxildhus

Hans Frydendall foran det nu nedrevne kirkegårdskontor ca. 1918.

Konditori, hvor hun drak chokolade og spiste kager, så hun måtte ud at kaste op. Hun kom jo fra et forarmet Tyskland, hvor hun ikke var vant til søde sager, men tørrede rugbrødsskor-

per dyppet i sukker som slik. Snart blev de kærester, og den 12/2-1920 blev de gift. De fik en lejlighed i fars barndomshjem på hjørnet af Agtrupvej og Mariegade, der hvor der nu er vuggestue. Min nu afdøde bror kom til verden som den førstefødte i 1920, den 1. marts 1922 blev jeg født, og i 1930 fik vi en lillesøster.

Min far var som tidligere nævnt en meget vellidt mand både af sine folk og de menesker, han kom i kontakt med. Han ejede den værdighed og ro, der var nødvendig på netop den post. Hans påklædning ved begravelserne var ulastelig. Boghandler Schæffer har engang udtrykt det således: "en tak til hr. Frydendall for Deres altid stilige optræden ved sørgehøjtidelighederne".

Min far stod udenfor kapellet og ventede i sort frakke, høj sort silkehat, hvidt silketørklæde og hvide hansker. Inden følget kom ud, viftede far med et hvidt lommestørklæde op mod Kristkirkens tårn, så ringningen kunne begynde. I dag har de jo fået egen klokkeringning. Når følget kom ud, gik far foran kisten for at vise vej til det sidste opholdssted.

Et vittigt hoved kaldte min far "kapelmester".

Ved juletid var der travlt, og da kunne der godt være nerver på for at nå det hele, og der måtte helst ikke komme sne og sinke granpyntningen. Der blev antaget mere mandskab, og der var travlt i binderiet. Det var egentlig først, da jeg så min far stå og binde krans, at jeg blev klar over, at han var gartner, for han sad jo mest på kontoret og delte opgaver ud til sine folk.

Et par dage før jul holdt min far en lille fest for folkene, der blev bestilt lækkert smørre-

brød fra Schmidt-Damkjær, kontoret blev ryddet, og der kom både øl og snaps på bordet. Det var noget folkene så hen til, når "Mester", som de kaldte min far, gav smørrebrød.

Det gran, der skulle bruges til grandækningen, kom allerede sidst i november og lå i store bunker lige indenfor ved Stejlbjergvej. Det duftede dejligt og var frisk-skovet fra Liegaard i Egtved. Hen i december kom der også juletræer med til folkene og os, og vi var altid meget spændt på, om der nu var et, der var højt nok til os.

Min far var kendt for sin humor, og det var jo en god ballast at være i besiddelse af i hans gerning. Det var især hans blik for komikken i små og store hændelser, som han kunne gengive med sit specielle jydsk lune. Han har bl.a. fortalt om en begravelse for mange år siden, hvor man kunne leje ligbærere til at bære kisten. De havde mørkt tøj og høj hat på, de blev stående omkring graven efter at kisten var sænket, og en af dem må have småblundet, for han tabte sin høje hat ned i graven, og præsten forsøgte med sin lange skovl at fiske hatten op. Hvis ikke nogen havde holdt fast i præstekjolen, var han tippet over og faldet ned på kisten – det var meget svært for min far at holde masken. Engang kom min far hjem og fortalte mor, at han ved en begravelse havde set en gammel dame med kludesko – det syntes min mor da var upassende. "Nej", sagde min far "for hun havde hørt, at begravelsen skulle foregå i stilhed".

Vi tre børn betragtede kirkegården som vores have og tog ofte kammerater med derind og fandt på spændende lege, uden at far så det. Min søster, der var meget glad for børn,

Hans Frydendall fejrede 25 års jubilæum som kirkegårdsinspektør i 1943. Foto: Knudsen & Jochumsen.

promenerede med en vakkelvorn barnevogn med et barn i og en snottet unge på hver side. Hun fik øje på far, der stod og talte med en nydelig dame. Hun styrede lige hen til ham og sagde: "Se far, er de ikke søde?" Damen udbrød: "Men gud, hr. Frydendall, er det Deres allesammen?"

Min bror, der var lidt af en rod, huggede engang min fars nøgler til kapellet og spurgte en kammerat, om han ville se et lig. Det var han nu ikke meget for, men min bror fik ham overtalt, og de drak sig mod til i en stor snaps. En mørk aften listede de ind på kirkegården og ned til kapellet, låste op med den store nøgle,

og der stod kisten og lyste i al sin hvidhed. Min bror gik hen og løftede låget, men det var for meget for kammeraten, han styrtede ud og benede hen over kirkegården og hjem. Han havde fået nok.

Jeg selv tog kammerater med hen til et bestemt gravsted, hvor der gik et rør ned i jorden, og med gys i stemmen fortalte jeg, at der var en mand levende begravet dernede, og at hans familie kom og talte med ham og kastede mad og drikke ned til ham. Den troede de på, og det gjorde jeg såmænd også selv.

Datidens sprittere holdt til på kirkegården. De benyttede toiletterne, og det var min far selvfølgelig ikke glad for. Hvis de var støjende, blev de jaget ud. Der var Røde Gejl, Fulde Louis, Søvnige Lise og hvad de nu hed.

Min far havde engang lavet et stort kors af gran og kom gående med det ned ad alleen, da han snublede og faldt, så han kom til at ligge på ryggen med korset på maven. Det var komisk, for som han selv sagde bagefter: "Hvis jeg nu var blevet liggende, så havde jeg da korset med mig". Sådan var min far – altid med humor i behold.

Han kunne have sat reklamer op udenfor sit kontor således: "Betal nu – og dø senere", "Hvorfor gå og være halvsløj, når De kan blive begravet for 599 kr.?"

Ved fars 40 års jubilæum, der blev holdt på Saxildhus, holdt en af hans kollegaer en festlig tale, den blev indledt med ordene: "Her i Kolding har graverne sådan nogle festlige glade navne såsom Lykkebo og Frydendall. Det er anderledes trist i Svendborg, der hedder vi Gravesen og Askegaard" – den vakte megen jubel.

Ved 40 års jubilæet den 1. april 1958 var min far 71 år og rask og frisk, så han fortsatte sit arbejde på kontoret, selvom han efterhånden blev træt af de ekstra byrder, som regeringen lagde på arbejdsgiveren med oms og moms osv.

Vi pressede far for at han skulle blive ved, så han fik 50 års jubilæet med, men da han var 80 år, sagde han stop og fik sit ønske opfyldt, at hans dygtige førstemand Ernst Becker overtog hans stilling. Desværre fik Becker kun nogle få år på denne post, så døde han.

Far blev indlagt på sygehuset i oktober 1967 og opereret for en nyresygdom. Han lå på opvågningsstuen, og vi (min mor og jeg) besøgte ham. Min mor spurgte: "Hans, er du klar over, jeg er her?" og min far svarede: "Det kan vel ikke være en hemmelighed, når du sidder lige ved siden af." Det var det sidste, vi hørte ham sige. To timer efter døde han den 31. oktober 1967.

Kirkegården er en del af vores kultur og identitet, og jeg vil slutte med at citere Johs. V. Jensens dejlige sang "Hvor smiler fager den danske kyst."

*Henfarne slægter forglem dem ej,
i arv de gav dig en ædel gave.*